

K Ö N Y V E K

A KÖLTŐI SZEMÉLYESSÉG INTENZITÁSA

Tolnai Ottó: *Gyökérrágó*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1986

Tolnai Ottó költészete, első verskötetétől e mostaniig, szüntelen metamorfózison megy át, miközben önmagához való belső következetességgel őrzi meg identitásjegyeit: az újra és újra (át)alakuló Tolnai-vers nem a törésvonalak mentén, hanem a költői alkotás immár mintegy két évtizedes hullámmozgásában szemlélhető. Versének e szüntelen átalakulásra való képességét a kritika Tolnai kísérletező költői magatartásában látta, abban a költői magatartásban, amely vitalitásának köszönhetően, az évek — kötetek — során kialakította a maga költői hagyományát, a maga sajátos költői földrajzát, amelyben az új formaalakzatok, az új motívumok, a költői léterzékelés új mozzanatai és dimenziói sorra otthonra, igazolásra lelnek. A ráismerés és a felfedezés, az új területek meghódításánál való jelenlét örömet egyszerre kínálja hát olvasójának most megjelent verskötete, a *Gyökérrágó*, amely a versek formaalakzatait és motívumrendszerét illetően is három körülhatárolt részre oszlik: az aperszűknek, zanzáknak nevezett, jórészt rövid versekre; a festmények költői-lírai kommentárjaira és a „bukolikákra”, amelyekben az újdonság jelleg a legszembetűnőbb, s amelyekről külön is szólni kívánok. Ami bennük közösnek tűnik, az a korábbi kötetekből sem ismeretlen szubjektivitásképzet, amely alatt nem egyszerűen az egyes szám első személyben való közlésmódot, vagyis a lírai alany körülhatároltságát kell értenünk, s nem is csak az életrajziság versbe emelt motívumait, hanem a személyes látás definiáló jogának a vállalását, amely a Tolnai-vers, a „tolnaitás” egyik sajátos paradoxonaként nem mond ellent annak, hogy költészetét a kritika „egyfajta tárgyias versnek” (Bányai János) érzékelhesse. Nehezen megfogalmazható jelensége e paradoxon Tolnai költészetének, amelyben úgy vélem, nemcsak költészetének megkülönböztető jegyei, autentikusságának biztosítéka kereshető, hanem formateremtő értékei is.

A „szabad ötlet — poétikája” Tolnainál sohasem — korábban sem — valamiféle „valóság feletti” kötetlenség megvalósításának az eszköze volt, hanem a valóság lényegének a szubjektív feltárására szolgált, egyszerűben: a lét, a létezés értelmezhetőségére. A valóság tárgyai a természetes szimbólum szerepét veszik magukra e költészetben. Költői információhordozók, mégpedig oly mértékben, amilyen mértékben a költői gondolkodás tárgyias fogódzójává tudnak lenni. Tolnai költői nyelvének gazdagsága, változatokra képes hajlékonysága nem utolsósorban abból a képességéből következik, hogy a valóság minden általa érzékelt tárgyát a maga szubjektív látásmódjának tárgyias jelölőjévé tudja tenni — így ala-

kul ki költői motívumainak hálózata, s így jön létre a költői nyelvnek az a szüntelen „rezgésben levő”, sohasem megállapodottságot, statikusságot jelölő egyensúlyhelyzete, amelyet a befogadásban a szubjektív állítás és a tárgyas hitelesítés összefonódottságaként érzékelünk, s amelynek eredménye egy olyan esztétikum, amelyben az irodalmiasság lényegre törő „magasabbrendűsége” helyett a tudatosított létezés folyamatának a tanúivá, a tudatosítás lehetőségének a birtokosaivá leszünk. Tolnai „kísérleti” költészete így hódíthatta vissza a költői beszédnek a legtöbbit, amire a költészet törekedhet: a világban való elidegenedetségsünk megszüntethetőségét, de legalábbis a beszéddel, az állandó önmegnevezéssel való áthidalhatóságát, amely, épp a folyamatosság illúzióját megteremtve, nála nem korlátozódik egy „kiválasztott” költői pillanatra, hanem az állandóság élményét tudja létrehozni. Ezért is írhatja joggal, hogy „nem-előadni sem akarok”. Mert nem „ellen-költészet” az övé, már régóta nem az, hanem a maga lehetőségeit felismerő költői beszéd állandó kísérlete az önmegvalósításra, amelynek végső célja a *természetesnek ható, az egyszerűségében hiteles* valóságmegnevezés. A kötet egyik „legszebb” verse nem véletlenül eleveníti meg a nyelvi asszociáció „játékos” módján épp az egyszerűség nehezen elérhető telítettség / teljesség képzetét: „egy pohár vízről kellene írni csak / de hát már egy pohár víz is mohó túlzás / ahhoz hogy harmatból egy egész pohárra valót gyűjtsünk / teljes életre van szükség / az o-betű (a nulla) teljességére” (*Julian Tamas*).

A természetes szimbólumokká vált tárgyak, amelyek segítségével, ahogy a *Két Ottlik-hommage* versben olvashatjuk, „mindig szépen elfordítható / a világ”, sorába tartoznak Tolnainál a művészi tárgyak is, melyek tudatát megérintve immár a létezés tartozékává lettek. „Képalírásainak” legmesszebbre mutató érvényessége számomra épp abban rejlik, hogy az egyes festmények értelmezései az intuitív elmélyedés / továbbgondolás, a szubjektum önfelszabadításának a lehetőségét is jelentik; gondolok itt különösen a Milan Konjović és Sava Šumanović festményeiről írott költői kommentárokra, a kék színről való tág tereket átfogó eszmélkedésre, amely észrevétlenül a lét természetrajzáról való meditációba fordul át „a vaksors azúrótvaros falánál / abszolút tisztán / abszolút ártatlanul” — a nyitott, az érzékeny befogadásban.

A személyesség és a tárgyiasság egységének új terepnumát jelölik a „bukolikák”, amelyek egyúttal Tolnai költői világát új motívumokkal is gazdagítják. A bukolikák tárgyas szituációinak jelölői a bikákat, kecskéket stb. tartó / tenyésztő költőnek az állatokkal s az udvarán/háza körül növvő növényekkel való kapcsolata, de úgy is mondhatnánk, az ember és az állat, az ember és a növény kapcsolata. Kockasorokba tördelt prózaverseiben ott kísért az antik kor műfájának, a műfaj hordozta szellemiségnek az emléke: „nekem az állatoktól növényektől jövő információra is szükségem van én tőlük akarok elpiszkolódni akár el is enni s nem az újság ólmától” — olvassuk a *S nem az újság ólmától* címűben;

a hangsúly azonban nem a szembeállításra helyeződik, ezek az információk nem egy idillikus világot idéznek, szemben a szellemi lét „pokoljáró útjaival”, hanem magát e kapcsolat jelentette tartalmakat tárják fel, létformaként vállalva azokat. Tolnai „pásztorkölteményeinek” esztétikai hírértéke a belső látásmódból következik, a megvalósított közvetlenségében mutatkozik meg. A bikaölés, az *ölés* naturalisztikus drámájától a kecskék, nyulak stb. „angyali” fehérségén át a kiömlött bikavértől kiszáradt („vérbefúlt”) diófaig, a kert bő terméséig, a csalánszedés önostorozásba forduló gesztusáig, mindez egyszerre jelenik meg a maga közel hozott tárgyias valóságában, s egy, a maga teljességében felmutatott létforma természetes szimbólumaiként, a költői személyességben reflektáltan. Bukolikáiban Tolnai nem egyszerűen egy új, költőileg feltáratlan valóságszeletet hódított meg költészete (költészetünk) számára, hanem mintegy megmutatta azt is, hogy nincs „költőietlen” valóság; a költői személyesség intenzitásában a valóság minden eleme, tárgya egyszerre juthat primér jelenléthez s egy költői világ tartozékként önmagán túlmutató jelentéshez.

DANYI Magdolna

LÍRAI VERSESKÖTET

Tolnai Ottó: *Gyökérrágó*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1986

Képgyártó költő-iparosaink és szabad asszociációkat halmozó versautomatáink kötetei után (vagy, sajnos, csak közben) egy olyan új verseskötet is kezünkbe vehetünk, amely nemcsak megjelent, nemcsak elolvassuk, hanem később is vissza fogunk térni hozzá. Tolnai Ottónak ismét sikerült legalább egy kötet erejéig újítania mechanikussá vált verselésünkön.

A kötet szerkezetileg két részre („könyvre”) tagolódik. Az elsőt, melynek címe: *Aperszúk zanzák képaláírások táviratok*, rövid versek, „miniatűrök”, két fiktív távirat, néhány irodalmi tárgyú vers és kilenc képzőművészeti tárgyú esszévers alkotja. A *Második könyv* — a *Bukolikák* — prózaversekből áll, valódi pásztoralokból: a bikatenyészti költő reflexiói ezek a költészetről és a bikatenyésztsérről. A különbségek ellenére a két rész nem idegen egymástól: amit az első rész előkészít, azt teljesíti ki a második.

A *Kétsoros* c. vers mindössze ennyi: „ordasgyűrűben / kistál kocsonya”. Két sorban, három szóban a félelem tökéletes képe. Igaz, egymagában, a köteten kívül nem lenne ilyen hatásos. Így a hangzással, ritmusával, találó szavaival a kötet első részének egyik legjellemzőbb ver-